

ЕВАЛЮАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Здрагат Світлана Геннадіївна, кандидат соціологічних наук, старший викладач кафедри філософії освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

Порівнюючи досвід України з досвідом інших країн на шляху формування моделі сучасної школи, можна зазначити, що на зміну переважній констатації стану якості освіти за результатами оцінювальних процесів приходять інноваційні методи стратегічного прогнозування і аналізу тенденцій в зміні якості освіти. У зв'язку з цим пріоритет отримують оцінки змін за сукупністю показників якості освіти на основі використання можливостей евалюаційного дослідження. Результати евалюації оперативного і стратегічного характеру дозволяють отримати обґрунтовані рекомендації щодо системних змін в освіті, які спираються на різні проекти по запровадженню інновацій в освіті та визначаються на різних рівнях, починаючи з завдань макрорівня до управління якістю у кожній окремій школі або у кожному класі.

Модернізуючи евалюацію у світлі сучасних вимог, важливо не задовольнятися окремими проектами оцінювання, а переходити до системи заходів. Саме побудова результативної системи забезпечення якості сприяє створенню культури самооцінювання. Викликам ХХІ століття школи зможуть протистояти якщо: по-перше, володіють правдивими даними на тему свого функціонування; по-друге, мають інструменти і спроможні знайти і використати корисні для себе дані; по-третє, творять культуру, в якій всі суб'єкти освітнього процесу усвідомлюють цінність саме процесу (а не тільки результатів), оскільки це приносить задоволення і допомагає вдосконалювати навчання і викладання; по-четверте, забезпечують доступ до інформації на рівні школи, що сприяє кращому плануванню,

більш інтенсивному професійному розвитку і вдосконаленню школи [1, с.397].

Оцінювання виявляється ефективним у системі забезпечення якості роботи школи тільки тоді, коли його окремі елементи створюють систему, тобто є цільово організованою цілісністю. Важливо з елементів, що є складовими процесу оцінювання, побудувати в школі цілісну систему заходів функціонального забезпечення якості педагогічної роботи. Це вимагає відповідної організаційної культури школи – культури самооцінювання. Якщо культура організації – це система цінностей, норм і способів поведінки і мислення, засвоєна і прийнята певною групою людей, то культура самооцінювання означає включення ідеї дослідження цінності власних дій у систему норм та способів поведінки, що є прийнятною у школі, в її щоденній практиці.

Європейською Комісією запропоновані засади творення культури самооцінювання:

- залучення до прийняття рішення повинно бути якомога більш розповсюдженим;
- не існує єдиного правильного або виключно неправильного шляху, тому самооцінювання повинно поважати різні точки зору;
- збір та аналіз даних повинен завжди розумітися як процес інтерпретації та домовленостей;
- протягом збору даних слід брати до уваги якомога більше точок зору;
- володіння даними повинно бути широко обговорено, щоб окремі особи і групи були задоволеними;
- всі повинні бути поінформовані про прийняті та реалізовані заходи, щоб процес був зрозумілим і прозорим;
- здійснюючи індивідуально малі кроки, слід сягати до цілей великого проекту/заходу.
- Завдяки евалюації, осмислюючи її результати, можна виділити декілька етапів інноваційного процесу розвитку закладу освіти, серед яких ми вважаємо обов'язковими саме такі:

- виявлення імпульсу змін на основі аналізу внутрішньої і зовнішньої інформації щодо ефективності освітніх процесів;
- осмислення потреб у змінах, засноване на визначенні недоліків і прорахунку попереднього шляху і результатів запровадження інтегрованої освіти;
- розуміння необхідності ломки стереотипів, формальних звичок, соціальної інерції щодо забезпечення індивідуальних освітніх потреб учнів та ін.

Цілком справедливо польські дослідники зазначають, що вже на етапі планування евалюаційного дослідження необхідно визначитись щодо його інструментів, зосередившись при цьому на засадах ретельності, влучності і триангуляції.

1. Засада влучності орієнтує на чітке обґрунтування того, чим ми досліджуємо те, що хочемо дослідити. Тут можуть з'явитися наступні проблеми: сягаємо до реалій чи також хочемо досліджувати щось, чого немає в реальності; не є спроможними зауважити те, що є і що слід дослідити; ставимо недоречні запитання. Тобто йдеться про те, щоб представлення нашої проблеми було влучне і не мало розбіжностей з реаліями.

2. Засада ретельності визначає, чи є проект внутрішньо цілісним, чи всі здійснені заходи продумані, заплановані та чи дотримано встановлених правил під час реалізації та аналізу даних. Оскільки кількісні і якісні підходи до дослідження відрізняються між собою, то слід дбати про забезпечення ретельності і влучності. Проведене оцінювання не буде влучним, якщо дослідили не те, що хотіли. Воно також не буде ретельним, якщо не буде підстав вважати, що отримані результати є правдивими.

Ретельність і влучність у кількісних дослідженнях забезпечуються автоматизацією, стандартизацією дослідної процедури. Це означає, що підбір вибірки до оцінювання цілком обґрунтований, усі респонденти охоплені дослідженням за допомогою того ж самого інструмента, а дослідники дотримуються стандартів; аналіз отриманого матеріалу проводиться за допомогою статистичних технологій. Щодо якісних досліджень, то у разі незабезпеченості їх ретельності і влучності, існують аргументи проти правдивості їх результатів, а

саме: недостатність вибірки, тобто дослідження поодиноких випадків, гнучкість інструментів, а також безпосередня зацікавленість дослідника. Розуміючи ретельність як справу зменшення випадковості на всіх етапах якісного дослідження, Кшиштоф Конажевський запропонував основні способи її досягнення: стандартизація процедури і навчання осіб, котрі проводитимуть співбесіди чи спостереження.

Влучності у якісних дослідженнях можна досягти шляхом: 1) перевірки автентичності дослідного матеріалу; 2) додаткових запитань щодо тієї самої теми, але інакше сформульованих; 3) доступності матеріалу для дослідних осіб із проханням оцінити його правдивість; 4) доступу матеріалу для інших співробітників із проханням про критику. Важливо, щоб оцінювач прагнув дійти до суті проблеми, гнучко реагував на ситуації, котрі мають місце в процесі дослідження, уникав суб'єктивізму при аналізі даних. Для цього він повинен мати рефлексійну свідомість, усвідомлювати, що його ставлення, погляди, уява, цінності спричиняють вплив на реальність [4].

3. Важливе значення для оцінювання має триангуляція, завданням якої є підтвердження результатів шляхом виявлення, що незалежні один від одного виміри відповідають одне одному, або принаймні не суперечать [5].

Триангуляція – це процес, котрий допомагає забезпечувати влучність у якісних дослідженнях. Її можна здійснювати шляхом:

1) використання даних із різних джерел (батьки, учні, вчителі, інші працівники школи);

2) використання різних видів даних (тексти, кількісні дані);

3) використання різних методів збору даних (спостереження, інтерв'ю, аналіз документів);

4) зміною осіб, котрі збирають дані. Ці способи можуть доповнювати один одного.

Якщо, наприклад, вирішено проводити оцінювання кількісними методами і є намір реалізувати анкетування усіх учнів, слід доповнити його співбесідою з особами, які вважаються ключовими для отримання інформації про дослідну проблему. Далі, якщо в анкеті передбачені відкриті запитання, слід під час аналізу зібрати цитати

(окрім кодування і звірки відповідей), які ілюструють важливі думки на дану тему. Важливо забезпечити ефективну командну взаємодію як при опрацюванні дослідних інструментів і реалізації оцінювання, так і при аналізі його результатів [3, с. 66].

Щоб уникнути ефектів, які можуть зашкодити влучності оцінювання, М. В. Ковальський виокремлює наступні ситуації, що можуть складатися під час проведення оцінювання:

- *«ефект поблажливості»*: на чергові оцінки впливає загальне враження чи оцінка, яку виробив собі оцінювальник щодо даної ситуації (наприклад, оцінювальник може уникати при відвідуванні уроку тих спостережень, які могли б зіпсувати позитивний образ особи з доброю репутацією викладача);
- *«ефект свіжості»* – це побудова судження на підставі явища, за яким спостерігають останнім часом, і витирання з пам'яті попередніх подій;
- *«ефект обережності»* – це схильність до ухиляння від екстремальних спостережень, тенденція до їх згладжування;
- *«анкетний ефект»* – це вплив особи, яка контактує з дослідними, на тих самих дослідних (наприклад, якщо вчитель сам проводить анкетування учнів на своєму уроці, то можна припустити, що він отримає відповіді, які відрізнятимуться від тих, що отримані під час анонімного анкетування без участі вчителя [6]).

Велике значення для надання евалюації сенсу і особливої значущості в модернізації освіти, для удосконалення процедур оцінювання має рефлексія щодо оцінювання, чому і служить метаоцінювання, тобто «оцінювання оцінювання». На закінчення кожного процесу оцінювання слід проаналізувати результативність кожної з усіх його почергових фаз і зробити висновки, що вдалося дослідити, а що ні і чому. Слід обдумати труднощі і намітити шляхи їх подолання. Ця рефлексія служить удосконаленню самооцінювальної практики в майбутньому.

Таким чином, ми розглядаємо евалюацію як процес, який призводить до ствердження, наскільки заплановані цілі є насправді реалізованими. Вона виступає в ролі періодичної оцінки ефективності, дієвості, впливу, тривалості та відповідності нововведень в контексті поставлених цілей. Ефективність оцінювання можливо досягти тільки за умов, що воно повинно бути: впорядкованим, тобто, повинно зрозуміло визначати піддослідну сферу та її структуру; запланованим і методично забезпеченим відповідно до точно визначених кроків; регулярним; підпорядкованим старанно опрацьованим критеріям; скерованим на вирішення проблем стосовно подальших запланованих заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дікова-Фаворська О. М., Здрагат С. Г. (2016). Інклюзія в освіті: повсякденні практики та процедури оцінювання : монографія. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – 417 с.
2. Здрагат С.Г. (2020). Розвиток школи: евалюаційний підхід. *Міжнародна науково – практична конференція «Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічної та психо-логічної наук в Україні та країнах Євросоюзу»*.- Люблін, Польща, Maria Curie-Sklodowska University, 2020.
3. Ковальський М. В. (2004). Оцінювання, і навіщо? М. В. Ковальський. Навчальний матеріал. – CODN, 2004.
4. Коморовска Г. (1995). Оцінювання програм навчання. Г. Коморовска. *Конструкція, реалізація і оцінювання програми навчання*. – Варшава: ІВЕ, 1995. – С. 44-46.
5. Майлс М. Б. (2000). Аналіз якісних даних. М. Б. Майлс, А. М. Губерман, Бялисток: Trans Humana, 2000.
6. Оцінювання в школі (2010). ред. Е. Толвінська-Круліковська. Варшава, ОРО.